

Kmetijske in rokodelske novice.

Na svetlobo dane od c. k. kmetijske družbe.

Tečaj III.

V sredo 30. Maltravna. 1845.

List 18.

SPOZNANJE.

Kar šole v men' so zamudile,
Ste vé, Novice! domestile.

Dovelj nauka sim imel
V jeziku ptujimu,
Slovensk otrok pa kopernel
Sim po slovenskimu.

Slovenec so terd, učeni mož
Moj ranjki oče bli,
Učil' me niso kar za groš
V prelep' slovenšini.

Imel pa šolo sim domá,
Bil šolnikovi sin;
Od jutra clo do večera
Sim brihtal svoj spomin.

Potem v štirih mestih sem
Učil se let deset,
De zdej med šolnike se smém
Slovensko-nemške štét'.

So v šolo me postavili,
Slovenski bil je rod;
Učenci so mi pravili:
„Slovenci smo, gospod!“

„Vém, vé, de ste Slovenci vi,
Tud jes sim nekdej bil,
Slovensko pa, moj' ljubljenci!
Se z vami bom učil.“

In res — do lani mislil sem,
De znam slovenšino,
Če tud se — po pravic' povem —
Mi je spodtikalo.

Zdej pak povedat' ni me sram —
Nej vé slovenski svet —
De prav slovenske še ne znam,
In je učim se spet.

Če kóm je taka zгода bla,
Ko men' pretekli čas.
Nej prime mojih se stopnja,
Uči slovensk' se glas.

Novice! vé zbudile ste
Slovenšno spet v men',
Iz serca vam zahvalim se,
Spet vé, de sim Slovén.

Zató poljubim *) še enkrat
Vesel, Novice! vas,
Vas k svojmu pridu hočem brat',
In hvalit' vas na glas!

Iz Štajerskiga.

Domanjko.

*) Poljubiti ali kufhniti.

Plitvo orati ni práv.

Šemtertje se vidi, de kmetje preplitvo orjejo. Zhe jih kdo poprašha, sakaj de takó delajo, dobi nar vezhkrat, ta odgovor: Ko bi globokeji orali, bi mertve perfti prevezh na verh perpravili.

Ta sgovor, in fhe neki drugi vsrok, ki ga orazhi vfelej samolzhijo, namrezh, de oni plushno shivino bres potrebe varjejo, fte dve fhkodljivi smoti, ktere bi bili kmetje she sdavnej opuftili, ko bi le to vezhkrat pokufili na njivah, kjer se da globoko orati. Globoko oranje ni samudljivo, ne prisadene od plitviga nizz vezh truda, ne potrofhkov, ampak perdelke le pomnoshi.

Te refnize preprizhani, moramo, kar fmo she vezhkrat opominovali, sopet ponoviti in rezhi: Ne puhajte svojiga prida v nemar! Sraven tega hozhemo ta dva poprej imenovana vsroka, ktera fta globokim oranju na poti, rasjafniti, ter vprašamo: ktera perft je mertva perft? Odgovor: mertvo perft imenujemo tisto, ki pod brasdo takó globoko leshi, de jo fonze ne pregreje, desh ne premozhi

in srak ne preleti. Ta perft pa ni takó mertva, de bi nikoli ne mogla rodovitna poftati, ampak pod sgorno semljo le oterpnjena leshi, in je sa ta zhaf nerodovitna. Kakor hitro jo pa na verh njive oberremo, de jo srazhje, drevó, brana in gnoj predelajo, bo v majhnim zhafu ravno takó in fhe bolj rodila, kakor poprejfhna, plitvo orana perft.

Ni tedaj prav, misliti, de mertva perft ne rodi, in savoljo tega jo plitvo orati, de bi shivina pred plugam vpreshena, manj terpéla.

Plitvo orjejo sofebno ondi, kjer s shivino kupzhujejo. Taki orazhi fi kupijo na spomlad vóle, kteri fhe sa teshko delo nifo; verh tega se pa bojijo jih v teshkim oranju vpregati, savoljo tega de bi ne f-hujfhali in de bi jih mógli v jeseni spet s dobizhkam prodati. Taki kmetje grédó le po kupzhijfkih dobizhkah, kader fi nekoliko poorjejo, hitro shivino prodajo in fi kupijo drusih par volízhev, ki nifo nizz vezhi ne mozhnejfhi, kakor so bili poprejfhni, in takó fi s njimi po navadi svoje njive le po verhu raspraskajo in rasrijejo.

Plitvo preorana semlja gré na fhkodo, kér se sadofti mokrote ne napije, in tedaj prenaglo ras-

fufhi, ali pa v deshevnm vremenu prevezh mōzhe dobi, in vōda predolgo zhafa po verhu ſtoji, kēr fe v neprerahlano ſemljo odtezhi nemore. V plitvo preorani ſemlji fe ſad po redu ne vkorenini, ter vſelej flabſhi pridelke doneſe, kakor na globoko preorani.

Kdor je doſdaj plitvo oral, naj ſazhne, zhe mu ſemljifhe perpuſti, globokeji orati. Zhe nemore vſiga na enkrat ſtoriti, naj poſkufi v pervim letu eno, v drugim drugo njivo, in tako naprej globokeji orati. Kmalo fe bo korifta globokejiga oranja preprizhal, in ſam febi zhudil, de ni ſhe ſdavnej pred plitvo oranje ſapuſtil in fe globokejiga poprijel.

Opomniti pa morāmo, de kdor ſazhne njivo na novo globoko orati, mora to, zhe je le mogozhe, na jeſen ſtoriti, de fe mertva perſt, ktero drevō na verh verſhe, zhes ſimo predela; naj jo pa pred ſetvo ſhe enkrat ali dvakrat oberne in dobro pognojī.

Rovtarſki.

Pogovor

kmetifhkiga ozheta s fvojim naravoflovja ſuzhenim ſinam, v meſzu Malitrvanu.

ſin. Kakō danef ſpet burja piha! V tem meſzu pazh ref fkorej nobeden dan ni bres mozhne ſape.

Ozhe. Poſebno letaf imamo vetrov dovelj. Povej, kje neki ſo tiſte luknje, is kterih ſapa pride?

ſin. ſapa ne pride is lukinj, ampak iſvira od pritifka in vezhi ali manjſhi goſhave ſraka (ljuſta.)

Ozhe. Ali mar ſrak kaj pritifka, ſaj ga nizh ne zhutimo?

ſin. ſrak na vſak proſtor mozhno pritifka, deſiravno ga ne zhutimo, ſatō kēr je od vſih ſtrani ravnomeren.

Ozhe. Kakō mi boſh to dokasal?

ſin. Povejte mi kaj ſtorite, kader hozhete vseti vina is foda ſa pokuſhnjo?

Ozhe. Vſamem vĕhar (zug), ga pri vĕhi potifnem v vino, ſatifnem s palzam ſgornjo luknjo in ga takō potegnem is foda. In ako hozhem naliti vina v ſteklo (glah), prijenjam s palzam, de va-nj tēzhe; in kader je doſti vina v ſteflu, vĕhar ſpet ſamaſhim s palzam.

ſin. Ali pa vĕſte, ſakaj de vino ne iſtezhe is vĕharja, dokler ſgornjo luknjo derſhite ſamaſheno?

Ozhe. Na to ſhe nikoli niſim miſlil.

ſin. To ſtorī ſrakni pritifk. Kader vĕhar potifnite v fōd, vino v njemu takō viſoko naſtopi, kakor globoko ga va-nj potifnete, zhe ſatifnete s palzam ſgornjo luknjo, ſrak ne more od ſgorej pritifkati na vino, pri ſpodnji odperti luknji pa pritifka s vſo mozhjo in brani vinu iſtezhiti is vĕharja. Zhe pa palz odmaknete, ſrak tudi pri ſgornji luknji pritifne na vino, in vino ſavoljo fvoje teſhe iſtezhe is vĕharja.

ſato tudi pri fōdih ſabijajo vĕhe, kader jih hozhejo naſtaviti, de ſrak od ſgorej ne more takō mozhno na vino pritifkati, in vina pritifk pri ſpodnji luknji fōda ni tako mozhn, kēr ga ſrakov pritifk naſaj tlazhi.

Ozhe. ſpet ſi mi eno rezh raſjasnil, ktere popred niſim vedil.

ſin. Tudi vremenik (ſrakomēr) nam ſpri- zhuje od mozhniga ſrakoviga pritifka. Ali ſte vi to orodje ſhe kdaj vidili, ktero vreme kaſhe in ki ga ima fkorej vſak meſtnik pri hiſhi?

Ozhe. ſim ga ja vidil; fej ga ima tudi naſh ſhupan, kamor ga hodimo gledat, predenj ſazh- nemo koſiti.

ſin. ſte tedaj tudi vidili, de vremenik obſtoji is dolge, na ſgornjim konzu ſadelane, na ſpodnjim pa ſakrivljene in odperte ſteklene zevi, ktera je ne- koliko s ſhivim frebram nalita. Ali pa tudi vĕ- ſte, ſakaj de frebro v zevi tako viſoko ſtoji, in pri ſpodnjim konzu vun ne grē, ako ravno je odpert?

Ozhe. Vezhkrat ſmo fe ſhe od tega modrovali, pa je niſmo ſamogli iſtuhtati. Morebiti mi ti vĕh povedati?

ſin. Is zevi vremenika fe poprej, ko fe frebro va-njo nalije, ſrak iſshene, kar fe na tō viſho ſgo- di, de fe zev varno na ognju ogreje in fe s gorkoto ſrak odpravi; takō poſtane v ſgornjim kon- zu zevi nad frebram praſen proſtor bres vſiga ſraka. Tedaj v ſpodnjim in odpertim konzu ſrak s vſo mozhjo pritifka na frebro, v ſgornjim in bres ſraknim konzu pa nizh ne pritifka; ſatorej ſrakov pritifk brani frebru v ſpodnjim konzu paſti in is zevi iſtezhiti. Ako bi fe pa v ſgornjim konzu kaka luknjiza naredila, de bi ſrak ſamogel tudi od ſgor- njiga konza pritifkati, bi frebro prezej padlo in iſteklo is zevi.

Ozhe. Pa to ſmo fe pri vremeniku tudi vezh- krat modrovali, ſakaj de frebro v njem pada, ka- der ima deſhovati, in fe vsdiguje, kader ima biti lepo vreme?

ſin. To iſvira od vezhiga ali manjſhiga ſrako- viga pritifka, ki pride od vezhi ali manjſhi ſte- gljivoſti in teſhe ſraka. Bolj ko je ſrak ſuh, bolj je tudi ſtegljiv in vezhi je tudi njegov pri- tifk, ſatō fe frebro v zevi vsdiguje, in pomeni ſuh ſrak in lepo vreme. Bolj ko je pa ſrak mozhirn, manjſhi je njegova ſtegljivoſt, manjſhi njegov pritifk; frebro pada, pomeni mokroto v ſraku in deſheveno vreme.

Ozhe. ſdaj bom ſhe vedil febi in tudi foſē- dam raſlagati to prikafen na vremeniku. De je pa ſrak tudi ſtegljiv in fkerzhhljiv, mi ſhe nizh niſi pokasal.

(Konez ſledī.)

Kaj je ſtoriti, kadar človeka ſtrupena kača piči?

Kakō ſtrašno je, če človeka ſtrupena kača piči, ſo nam v poſlednjih Novicah čaſt. goſp. Viſnja- gorski žalostne prigodbo oznanili. Le nagla po- moč zamore človeka ſmerti otēti; zavoljo tega vam hočem povedati, kaj de je ſtoriti, kadar ſe taka neſreča primēri.

ſtrup ſe mora iz rane odpraviti, de ſe v kri ne zaſēde: to je perva in nar pogla- vitniſi reč. Zatorej ſe mora ſtrup urno iz rane izmiti; nikdar pa, poſebno če je kača globokeji ſvoje zobē pod kožo zaſadila, ſe ne ſme iz rane izbriso- vati, kēr bi ſe po takim ravnanju ſtrup vtegnil ſe bolj v rano ſpraviti.

Če je koža od zob ſtrupene kače le malo oprasnjena in ne globoko ranjena, je nar boljši po- moček:

pervič, de pičen človek z ſvojo vōdō (ſca- nico) rano dobro ſplahne, ali pa de mu kak drugi človek to ſtorī. Če je pa navadna vōda pri rokah, je tudi prav, z njo rano izmiti, tode premerzla vōda za tō ni dobra, kēr rano vkup ſtisne in ſe potem ſtrup v ranjēni luknjici lahkō zaſēde. — Ko je rana na to vižo izprana, je drugič ſkerbeti, de kri, kolikor je mogoče, iz rane iſtēče in ſe po- tem takim ſtrup do čitiga iz trupla ſpravī.

Zatorej ſe mora kri iz pičeniga uda, kolikor